

OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING DIDAKTIK XUSUSIYATLARI VA VAZIFALARI

Sultonov Dostonbek Qutlimurod o'g'li, stajyor

Ajieva Muxabbat Baxtibaevna, dotsent

Xamitova Gulziba Shamsheddinovna, magistrant

Babanazarova Ayzada Omirbayevna, magistrant
Ajiniyoz nomidagi Nukus Davlat Pedagogika Instituti
Kimyo o'qitish metodikasi kafedrası

Bekimbetova Gulnaz Nabatovna
Shomanay rayoni Xalq ta'lim vazirligi Tabiiy fanlar metodisti

Kalit so'zlar: didaktika, funktsiya, axborot, media matnlar, tabiatshunoslik, aloqa, o'rganish, moslashtirish, izohlash, tuzilish.

Ключевые слова: дидактика, функция, информация, медиатексты, естествознание, коммуникация, обучение, адаптация, интерпритация, структура.

Key words: didactics, function, information, media texts, science, communication, learning, adaptation, interpretation, structure.

Media xabarlarining didaktik xossalari va vazifalari bevosita axborot vositalariga bog'liq bo'lmagan media matnlarning xususiyatlari bilan bog'liq. Masalan, bosma matnlarning xossalari o'rganish ularni uch guruhga bo'lish mumkinligini ko'rsatdi: umumta'lim maktablari uchun o'quv matnlari, gazeta va jurnallar matnlari, badiiy matnlar. O'tkazilgan tahlil ularning bir qator xossalari bo'yicha keskin farqlanishini ko'rsatdi. So'nggi paytlarda maktab darsligiga u yoki bu darajada tabiatshunoslik bilimlari o'z aksini topgan badiiy adabiyotning alohida qismlarini kiritish tendentsiyasi aniq namoyon bo'ldi. Ammo bunday qo'shimchalar aniq ifodalangan tizimni tashkil etmaydi, tizim bilan har bir holatda uzviy bog'liqdir.

Ta'limda kundalik hayot haqiqatlarini aks ettirish uchun media matnlardan foydalanish ta'lim va hayot o'rtasidagi bog'liqlik muammosini hal qilishda yangi

yoʻnalish ochadi, bu anʻanaviy ravishda ishlab chiqarishni oʻrganish bilan bogʻliq boʻlib, bu ijtimoiy buyurtma bilan izohlanadi. Umumtaʼlim maktabi.

Kundalik hayot haqiqati va sanʼat voqeligini aks ettiruvchi media matnlar tabiatshunoslik va gumanitar bilimlarni uygʻunlashtirish muammosini hal qilishga, atrofdagi dunyoni bilishning turli usullari oʻrtasidagi sunʼiy toʻsiqni yoʻq qilishga imkon beradi. Tabiiy fan. Shunday qilib, ularning taniqli va sevimli "Choʻlning oq quyoshi" filmining kichik bir qismi temir yoʻl tankining portlashi tasvirlangan, oʻquvchilarni sanʼat haqiqati tabiatshunoslik haqiqatidan farq qilishi mumkinligini tushunishga olib keladi. Bir vaqtning oʻzida haqiqiy boʻlib qoladi.

Aloqa turi. Oʻquv matnlari, garchi ular asosiy taʼlim darajasi uchun maʼlum bir "oʻrtacha" talabani kutish va biroz boshqacha boʻlsa-da, baribir aniq maqsadli yoʻnalishga ega. Isteʼmolchiga alohida eʼtibor qaratilgan matnlar odatda lotincha "oʻq" dan eksenel - deb ataladi), shuning uchun taʼlim matnlarini eksenel deb ham atash mumkin.

Gazeta va jurnallarning matnlari oʻz tabiatiga koʻra retialdir (lotincha "tarmoq" dan), lekin shunga qaramay, ularni yaratishda mualliflar yana maʼlumotning "oʻrtacha" isteʼmolchisiga eʼtibor berishadi. Turli nashrlarda "oʻrtacha" isteʼmolchi darajasini baholash har xil.

Isteʼmolchining oʻrtachaligiga nisbatan bunday yoʻnalish badiiy adabiyot matnlari uchun kamroq karakterlidir, shuning uchun maʼlum darajada ishonch bilan ularni soʻzning toʻliq maʼnosida haqiqiy deb atash mumkin. Bir vaqtning oʻzida hammaga va alohida hech kimga yoʻnaltirilgan media matnlarning haqiqati axborot oqimlari yoʻnalishini tushunish uchun ajoyib materialdir.

Turli guruhlar matnlarida axborot qatlamlari soni har xil. Shunday qilib, anʻanaviy maktab darsligi faqat bitta maʼlumot qatlamini oʻz ichiga oladi - oʻquv. Maktablarning koʻp bosqichli darsliklardan foydalanishi ularda bir qancha axborot qatlamlarining paydo boʻlishiga olib kelmadi.

Gazeta va jurnal maqolalarida, toʻgʻridan-toʻgʻri uzatiladigan maʼlumotlarga qoʻshimcha ravishda, deyarli har doim yoritilgan voqealarning shaxsiy bahosi mavjud, yaʼni ikki yoki undan ortiq axborot qatlamlari mavjud. Badiiy asar matnlarida "Undercurrents" koʻplab maʼlumotlar qatlamlarini yaratadi. Tabiatshunoslik sikli darslarida ommaviy axborot vositalarining koʻp qatlamli maʼlumotlarining asosiy maqsadini hech qanday anʻanaviy oʻquv qoʻllanmasi bilan bera olmaydigan "maʼnolarni ochib berish" deb taʼriflash mumkin. Bu xususiyat maʼlum darajada talabalar tajribasiga xos boʻlib, oʻquvchilar oʻz kuzatishlarini qatlamlarga "saralashlari", eksperiment maqsadiga asosan mos keladigan qatlamni ajratib koʻrsatishlari kerak.

Matnni turlicha talqin qilish imkoniyati axborot qatlamlari soni va matnning maqsadi bilan bog'liq. O'quv matni uzatilgan ma'lumotni boshqacha tushunishga imkon bermaydi. Biroq, bu faqat bitta o'quv predmeti doirasida to'g'ri keladi, chunki turli ilmiy fanlarda bir xil atamalar turli xil ma'nolarga ega. Masalan, radikal, valentlik, indikator kabi atamalar.

Matbuot matnlari har doim yashirin manoga ega, shuning uchun turli o'quvchilar uni boshqacha talqin qilishadi. Ammo talqin qilish uchun eng katta imkoniyatlar fantastik asarlariga beriladi, chunki ularning matnlari mohiyatan ramzdir.

O'quv qo'llanmalarida mutlaqo zid bo'lgan turli xil talqin qilish imkoniyati katta didaktik salohiyatga ega. Qabul qilingan ma'lumotlarga ma'lum munosabatni qabul qilishni o'rganish, unda muallifning dunyoqarashini tushunishning yashirin tarkibiy qismini ochib berish imkoniyatlari shu yerda yashiringan. Bunday materiallarda maktab o'quvchilariga o'z bayonotlarini argumentatsiya qilishni o'rgatish va nafaqat tinglash, balki raqibni eshitish qobiliyatini shakllantirish juda qulaydir.

O'quv matnlari auditoriyasi faqat ushbu dasturda ushbu fanni o'rganayotgan talabalar bilan cheklangan. Matbuot auditoriyasi yoshi, jinsi, ijtimoiy mavqei, ma'lumoti va boshqalardan qat'iy nazar, aholining barcha qatlamlarini qamrab oladi. Badiiy adabiyot oraliq o'rinni egallaydi: uning auditoriyasi cheklangan va adabiyotning ushbu janriga qiziqqan aholining ma'lum guruhlari tomonidan shakllantirilgan.

Moslashuv ta'lim matnlarida eng aniq namoyon bo'ladi, chunki ko'pchilik mualliflar ma'lumot iste'molchisining yosh xususiyatlarini hisobga olishadi.

Gazeta va jurnal maqolalari, badiiy adabiyot matnlari mualliflari o'zlari uzatayotgan ma'lumotlarni na iste'molchining yosh xususiyatlariga, na uning bilimiga moslashtirmaydi.

O'quv matnlarining tuzilishi aniq ifodalangan: semantik qismlar bir-biridan ajratilgan, asosiy g'oya turli bosma vositalar bilan ta'kidlangan. Aniq matn tuzilishining yorqin misoli - ko'plab nashrlardan o'tgan L.A.Tsvetkovning organik kimyo darsligi.

Matbuot matnlarida struktura yashiringan, semantik qismlar "bir-biriga oqadi". Turli bosma vositalar yordamida asosiy fikrni ajratib ko'rsatish mumkin.

Badiiy matnlar gazeta-jurnal matnlariga yaqin, lekin ularda asosiy g'oya ajratib ko'rsatilmaydi.

O'quv matnlarida kontekstning ta'siri deyarli yo'q, ammo tarixiy kontekstning ta'siri mumkin. Gazeta va jurnal matnlarida kontekstning, ayniqsa, siyosiy va iqtisodiy mazmunning ta'siri juda kuchli bo'lsa, badiiy matnlarda tarixiy sharoitning ta'siri sezilarli bo'ladi.

Kontekstga bog‘liqlik ilmiy bilimlarning cheklanganligi, mutlaq haqiqatga erishib bo‘lmasligi haqidagi g‘oyalarni shakllantirish uchun asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Axborot bazasi. Maktab darsligi sinchkovlik bilan tanlangan ilmiy ma‘lumotlar asosida, o‘zaro bog‘liq bilim sohalaridan oz miqdordagi ma‘lumotlarni o‘z ichiga olgan holda quriladi, shuning uchun uning axborot bazasini fanlararolik elementlari bilan monodisipliner deb atash mumkin.

Gazeta va jurnallarda chop etilayotgan maqolalar ko‘p hollarda fanlararo xususiyatga ega bo‘lib, ko‘p tarmoqlilikka moyil bo‘lib, badiiy adabiyot matnlari deyarli har doim ko‘p tarmoqliligi bilan ajralib turadi. Turli xil bilim sohalariga oid ma‘lumotlardan bitta ommaviy axborot vositasida foydalanish maktab o‘quvchilarida tabiiy fanlar birligiga bo‘lgan ishonchni samarali shakllantiradi, fizika, kimyo, biologiya va geografiya kabinetlari orasidagi devorlarni "buzadi". Boshqacha aytganda, "asarlar"ni o‘qitishda ommaviy axborot vositalari xabarlaridan foydalanish fanlararo mustahkam aloqalarni o‘rnatish.

Ommaviy axborot vositalari matnlarining xususiyatlari ularning o‘quv jarayoni uchun potentsialini belgilaydi, bu esa haqiqiy ta‘lim jarayoni sharoitida o‘zini didaktik funksiyalar shaklida namoyon qiladi.

Media matnlarning didaktik xususiyatlari va vazifalari

Xususiyatlari	O‘qitishdagi funksiyalar
Kundalik hayot haqiqatining aksi	Ta‘limni hayot bilan bog‘lash. Axborot xabaridagi noaniqlik va xatolarni aniqlashni o‘rganish, ma‘lumotlarga pozitsiyani egallash
San‘at haqiqatining aks etishi	Tabiatshunoslik va gumanitar bilimlarni uyg‘unlashtirish. Axborot xabaridagi noaniqlik va xatolarni aniqlashni o‘rganish, ma‘lumotlarga pozitsiyani egallash
Muloqot haqiqati	Axborot oqimlarining yo‘nalishini tushunishni o‘rganish
Qatlamli ma‘lumotlar	"Ma‘nolarni aniqlash" ni o‘rganish, axborot oqimlari yo‘nalishini tushunish.
Turli xil talqin qilish imkoniyati	Axborot bo‘yicha pozitsiyani egallashni o‘rganish, yashirin komponentni aniqlash, xabar muallifining dunyoqarashini tushunish, muloqot maqsadini aniqlash.
Matndagi noaniqliklar	Maxsus, ma‘lumotnoma nashrlarida ma‘lumot qidirishni rag‘batlantirish.
Zaif tuzilish	Media matnidagi asosiy fikrlarni ajratib ko‘rsatishni o‘rganish. Media matnlarning tuzilishini yaratishni o‘rganish
Axborotning kontekstga bog‘liqligi	Media matnidagi asosiy fikrlarni ajratib olishni o‘rganish. Tabiatshunoslik va gumanitar bilimlarni uyg‘unlashtirish

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Журин А.А. Интегрированное медиаобразование в средней школе. М.: БИНОМ. Лаборатория знаний. 2013г
2. Брусенцова Т.Н. Оценка дидактической эффективности обучающих курсов. «Наставник» Вопросы психологии. – 1989. – №1.
3. Мунипов В.М., Зинченко В.П. Эргономика: человеко-ориентированное проектирование техники, программных средств и среды учебник. – М.: Логос, 2001
4. Назарова Т.С., Полат Е.С. Средства обучения: технология создания и использования. – М.: Изд-во УРАО, 1998
5. Коменский Я.А. Великая дидакта. / Избранные педагогические сочинения/ под редакцией проф. А.А.Красновского. М.: Учпедгиз, 1995.
6. Данилюк А.Я. Теория интеграции образования. – Ростов на Дону.: Изд-во Рост. пед. ун-та, 2000.